

Ivić postupao u štokavštini — možemo npr. u istočnohercegovačkom razlikovati istočni i zapadni poddijalekat, kojima još valja dodati dubrovački i žumberački, u mlađem ikavskom štakavske i šćakavske govore i govore makarskog primorja, u kosovsko-resavskom glavninu govora i smederevsko-vršački poddijalekt i već spomenute govore s nezamijenjenim jatom, u slavonskom dijalektu ikavske, ekavske i ikavsko-jekavske govore itd. Isti se postupak može primijeniti i u drugim grupama dijalekata. U čakavštini bi se poddijalekti mogli određivati prema općim opozicijama između kopnenih i otočkih govora, ili prema općoj opoziciji kvarnerskog tipa prema svim ostalima, u torlačkoj bi grupi valjalo oštro izdvojiti krajnji jugozapad prizrensko-južnomoravskog dijalekta, ili odijeliti lužnički tip od gornjotimočkoga, i slično. Analogan postupak može biti primijenjen i na višem nivou — status podgrupe dijalekata mogu dobiti oni dijalekti koji se u okviru grupe naročito razlikuju od ostalih, kao npr. goranski u kajkavštini, istarski ikavski u čakavštini, krašovansko-svinjički u torlačkoj grupi.

Izloženi sistem nije, razumije se, jedino moguće rješenje, on je istodobno i konkretan prijedlog i ilustracija koncepcije. Zato je argumentacija namjerno izostavljena i rezervirana za diskusiju. Nije dakle važno hoće li rješenje izgledati ovako ili manje-više drugačije, važno je da bi svaka slična realizacija izložene koncepcije predstavljala velik dobitak za našu nauku, a još veći za nastavu dijalektologije. Dovoljno je da zamislimo koliko bi porasla didaktička vrijednost dijalektoloških karata.

PRIOLOG UTVRĐIVANJU ONOMASTIČKE TERMINOLOGIJE

Božidar Finka

U novije je vrijeme i u svijetu i u nas živo porastao interes za sakupljanje i proučavanje građe o vlastitim imenima, a osobito je živ interes za građu o geografskim imenima (toponimima). U vezi s time pojavila se posebna naučna disciplina kojoj su predmet upravo vlastita imena. Prema sadržaju i predmetu proučavanja ta se naučna disciplina grana u dvije glavne specijalnosti: jednoj su predmet imena ljudi i ljudskih zajednica, a drugoj geografska imena. Za spomenutu je naučnu disciplinu u cjelini općeprihvaćen termin *onomastika* i odgovarajuće izvedenice *onomastički* (koji se odnosi na onomastiku), *onomast(ičar)* (onaj koji se bavi prikupljanjem i proučavanjem onomastičke građe), *onomastik(on)* (onomastička jedinica, tj. sam naziv) i sl. Ostaje pitanje kako će se nazivati dvije specijalne grane onomastike, a osobito grana kojoj su predmet geografska imena, jer je ona u središtu lingvističkih interesa. Stručnjaci kao da o tome

nemaju jedinstveno mišljenje. Bit će zato dobro da se to pitanje potanje osvijetli i pokaže kako se u našoj praksi dosad postupalo i ima li razloga za mijenjanje te prakse. Pitanje je terminološko. Treba priznati da mi nemamo konačno utvrđene terminologije ni za mnoge druge naučne discipline pa nikakva čuda što stručna terminologija nije definitivno fiksirana ni u našoj onomastici. Pitanje onomastičke terminologije nije do kraja riješeno ni u drugim slavenskim zemljama. Posljedica je takva stanja i u našoj zemlji i u drugim slavenskim zemljama da se svaki onomast ponovo susreće s tim problemom i rješava ga ad hoc, logično određujući semantički odnos i razlike između upotrijebljenih termina. Zato je Prva konferencija slavenskih onomasta, održana u Krakovu (Poljska) od 22 — 24. listopada 1959. godine, postavila pred slavenske onomaste pitanje fiksiranja i ujednačivanja onomastičke terminologije.¹

Za granu onomastike kojoj su predmet geografska imena u našoj su literaturi u upotrebi tri varijante: *t o p o n o m a s t i k a*, *t o p o n i m i j a* i *t o p o n i m i k a*. Značenje je prilično neodređeno, tj. nije razgraničeno. Varijanta *t o p o n o m a s t i k a* često se uzima samo u značenju »nauka o značenju i porijeklu imena mjesta«.² Za značenje »imenovanje, nazivanje mjesta« često se uzima termin *t o p o n i m i j a*.³ Takvo se njihovo značenje izvodi iz prvotnog značenja tih varijanata. Tu je, dakle, primijenjen *p o v i j e s n i* kriterij. Uz termin toponimija (»imenovanje, nazivanje mjesta«) upotrebljava se i termin *t o p o n i m i k a*.⁴ Taj termin ima oslonac u nekim drugim sličnim terminima grčkoga podrijetla, ali nije prikladniji od termina toponimija jer bi on, historijski uzeto, trebalo da bude sinonim za toponomastiku, a ne za toponimiju (usp. botanika = nauka o biljkama, gramatika = nauka o jezičnom sustavu), ako se pravi razlika u značenju tih dvaju termina. Shvativši termin toponimika u ovom drugom značenju neki pisci upotrebljavaju termin toponomastika za značenje »imenovanje, nazivanje mjesta«.⁵ Drugi opet istovremeno upotrebljavaju oba uobičajena termina (toponomastika i toponimija) sad u jednom sad u drugom značenju,⁶ odnosno istovremeno za oba značenja.⁷

¹ Uspor. Prace onomastyczne, 5, I międzynarodowa slawistyczna konferencja onomastyczna, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1961.

² Usp. Dr B. Klaić, Rječnik stranih riječi, Zagreb, 1959.

³ Usp. npr. Mate Hraste, Antroponimija i toponimija općine hvarske, Hrvatski dijalektološki zbornik. I, 331, Zagreb, 1956.

⁴ Usp. npr. Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja. Anali Leksikografskog zavoda FNRJ. III, Zagreb, 1956 (priredio B. Jurišić).

⁵ Usp. Ive Jelenović, Toponomastika sjeverozapadnog dijela otoka Krka, Filologija, 2, str. 13, Zagreb, 1959.

⁶ Usp. npr. u Skokovu »Slavenstvu i romanstvu« na str. 9. termin toponomastika u značenju »nauka o porijeklu i značenju imena mjesta«, a na str. 13. isti termin u značenju »imenovanje, nazivanje mjesta« ili npr. u HDZ, I, na str. 332. termin toponomastika u prvom, a na str. 369. u drugom značenju.

⁷ Usp. npr. u »Slavenstvu i romanstvu« na str. 15. termin toponomastika ili u HDZ, I, na str. 338. termin toponimija.

U terminologiji je semantičko preciziranje jedno od osnovnih načela. Po tom načelu ni jedan termin ne bi smio biti ekvivalent za dva ili više različitih pojmova. Kao što se pokazalo, u našoj se onomastičkoj literaturi termini *t o p o n o m a s t i k a* i *t o p o n i m i j a* nisu do danas jasno izdiferencirali. Oba se izmjenično upotrebljavaju za oba spomenuta pojma. Ostaje pitanje da li će se ta dva termina upotrebljavati sinonimno, da li će se njihova upotreba ograničiti samo na po jedan pojam ili treba revidirati shvaćanje o tim dvama pojmovima, a u vezi s time i o njihovoj terminološkoj vrijednosti. Ovo, dakako, uz uvjet da za sada apstrahiramo pitanje naše narodne terminologije u ovoj struci.

Naši vodeći onomasti (Skok i Hraste) nisu ta dva termina pojmovno ograničavali ili samo na jedno ili samo na drugo značenje, nego su — bilo jednim bilo drugim — obuhvaćali oba značenja zajedno svodeći ih na jedan, širi pojam. U njemu se sadržava kao prvo: predmet, tj. sam toponim (»ime-novanje, nazivanje mjesta«), a kao drugo: naučna obrada predmeta, tj. toponima (»nauka o značenju i porijeklu toponima«). Na taj se način mjesto jednog terminološkog ekvivalenta (bilo toponomastike bilo toponimije) za dva pojma dobiva pojmovno i terminološko jedinstvo, a to je u skladu s načelom semantičkoga preciziranja termina. Nije, dakle, ovdje riječ o proširenju pojma (o svodenju dva pojma pod jedan) nego o obuhvaćanju svih njegovih funkcija i o njihovu fiksiranju pod jedan termin: toponomastika ili toponimija. Istoznačnost tih termina nije na smetnju jer su obje varijante glasovno gotovo iste. Naša nam stručna literatura ne dopušta da se olako odrek-nemo jednoga na račun drugoga. Može se samo dodati da sadašnja praksa ide u prilog varijante *t o p o n o m a s t i k a*. Oslonac ima i u terminu *o n o m a s t i k a* koji, kao što se pokazalo, supsumira proučavanje svih vlastitih imena, a prema njemu se nije u nas uobičajila varijanta *o n o n i m i j a*.

PITANJA I ODGOVORI

DULJINA ILI DUŽINA?

Čitalac N. B. iz Zaboka pita »da li je *duljina* i *dužina* (npr. dana) isto«.

Vrlo je vjerojatno da to pitanje potječe iz općega shvaćanja književnoga jezika: ako u njemu postoje dva oblika, tada ili ne znače potpuno isto ili, ako znače, nisu jednako dobra. To se shvaćanje temelji na jednom od osnovnih obilježja književnoga jezika, a to je ekonomija. Ako dva oblika imaju isto značenje, i spoznajno i osjećajno, i ako se mogu podjednako upotrijebiti u svakom kon-

tekstu, jedan je od njih balast u jeziku. Zamislite što bi se dogodilo kad bismo za svaki pojam imali dvije riječi. Morali bismo sve dvostruko učiti, dvostruko bismo opteretili svoj mozak, a znali bismo samo jedan jezik. Jasno je kako bi to bio velik nedostatak svakog jezika i da zbog toga jedna od istoznačnica (riječi istoga značenja, a različitog oblika) s vremenom nestane iz jezika. Ako se to ne dogodi, počinju se razlikovati po značenju.

A jesu li *duljina* i *dužina* istoznačnice? Jesu, i zapaža se da na njima djeluju obje